

Landskap: ÖLAND Upptecknat av: C.A. Valdemarsson
 Härad: Borgholm Adress: Borgholm
 Socken: Berättat av
 Uppteckningsår: 1922 Född år i

Uppteckningen rör

Brev	1
Förtal	1
Söndagsbarn, segerhuva	1
Prästerna	1
Giriga	1
Cirkusartister	3
Finngummor och tattare	3
Motigt folk	3
Ondt öga	3
Bota med sin egen kropps avsöndringar	4
Lyte	4
Få en person drucken	4
Peta en värkande tand	4
Örvax	4
Hrin	4
Tuggtobak o kokt urin,	4
Div.husdjur	5
Hästar	5
Tvillingoxar	5
Kor	5
tjur	5
När tuppen gol på kvällen	5

Vesslor
Skatan sitter i träd o skrattar, väntar främmande
Korpen
Göken
Odlor o grodor
Nyckelpiga
Sniglar
Spindel
Lus
Katten
Hassel
Sötlöfsbjörk
Flådern
Div. med. växter

5
5
6
6
6
6
6
6
7
7
7
8
8
8

1177

1177.

Öl.

FOLKMINNEN FRÅN MELLERSTA ÖLAND.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

UPPTECKNADE AF

CARL AUGUST WALDEMARSON

BORGHOLM

1922

(f. s.)

1177

Borgholm den 27 December 1922

Privat.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Herr Docent von SYDOW

Lund

För det första får jag tacka för det snart gånna årets, för mig så angenäma och lärorika bekantskap med Herr Docenten.

Så får jag önska en god fortsättning på julen och ett i allo godt nytt år.

Vidare får jag både först och sist ödmjukast be om ursäkt för att jag ej låtit höra af mig förr.

Jag har haft en skrivmaskin till reparation och passade på tillfället att pröfva den. Färgbandet är dåligt och fingrarna ovana men det blir i alla fall bättre än dålig skrift. Handskriften behåller jag så kan jag skriva en bättre upplaga när jag en gång mäktar mig en egen maskin.

Detta är blott en liten del af mitt lager hvaden fortsättning följer.

När jag läser igenom det jag skrivit förefaller det mig så banalt att jag misstänker det ej är till ringaste nytta.

Därför vore jag tacksam för kritik och rättelser.

FOLKMINNEN och FOLKTANKAR för nästa år vore det roligt att ha men den blir väl bra dyr. Var vänlig uppge priset.

Tecknar med utmärkt högaktningsfullt

Carl August Waldemarsson

Borgholm

I dessa anteckningar har jag endast omtalat hvad jag själf vet och uppfattat af Folkminnen och hithörande saker. Emedan jag vistats på olika platser af Öland och kommit i beröring med folk från så godt som hela ön, så kan mina uppgifter inte hänföras till någon viss socken, utan får man medräkna mellersta Östra Öland.

Af det jag hört och kommer ihåg skall jag så vidt möjligt är uppges sockennamn, resten får fortsatt forskning klargöra.

Vidare får de förhållanden under hvilka jag växt upp tas med i beräkningen såsom förklaring på att mitt vetande är så litet på vissa områden. Det är ju klart att den som fostrats i en "inhyssstuga" med sin snäva Miljö, har andra barndomsminnen att anteckna än bondens barn som växt upp bland allt som hör till jordbrukets drift.

Jag har funnit lämpligast besvara frågorna i den ordning de förekommer i "VÅRA FOLKMINNEN".

När jag nu öfverlämnar detta skälligen magera prof på min skrif och berättarkonst, är det med en innerlig önskan att det må blifva till åtminstone någon nytta men att förnågen ej villjer jämna steg med viljan må varda mig förlåtet, jag har i alla fall försökt att göra mitt bästa.

Handwritten: *Handwritten*

ny 8 år 1922

C. A. Holmström

Frågor om människan, Yrken, osv.

Söndagsbarn anses ha förmågan att se förborgade ting, spöken, likfärderna och dylikt. Barn födda med "Segerhava" hava tur med allt de företaga sig. Man säger om en person som lyckats riktigt bra "Ja, se den han är då född med segerhava". En rödskärig säger man är "Gjord" i soluppgång. Det rödaktiga skenet af den uppgående solen skulle alltså avspeglas sig på förmågan att se segerhava och varit orsak till att förtroet blev rödskärigt. Prästerna torde i regel haft förmågan att kunna läsa bort spöken och att kunna se den elake der man uppträdt. Som ex. kan följande anföras. En präst hade en mycket danslysten piga som oakadt husbondens fömaningar regelbundet besökte dans och nöjestillställningar. En afton hade hon efter vanligheten förklarat sig skola gå till dans. Prästen sade sig skola gå med för att se hur därvid tillgick. Frankomna till ort och ställe stannade båda utan ett fönster och tittade in. Spelmannen spelade och dansen bedrogs af lif och lust. Pigan blef af förskräckelse tillfäst på hon sig något särskildt i salen, men det gjorde hon inte. "Tag då på dig denna" sade han, därmed gifvande henne sin ena handske. När pigan fått denna på sig blef hon åter tillfrågad om hvad hon såg, men denna gång uteblef svaret, hon föll nämligen afsvimmad i prästens armar. Efteråt förklarade hon sig ha sett den "Elake" själf hoppa och dansa bland de andra parerna fastän dessa ej kunde se honom. När det fanns sådan MAX kraft i ett plagg som en präst burit, är det ju klart att personen själf skulle ha en mycket större förmåga i berörda hänseende.

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

182 - Waldemarsson

Denna historia varierar något. I endel fall är det kappan eller och en sko som meddelar förmågan åt nisan. I stället för den onde, utgöres alla de dansande af benrangel. Men prästen och pigan äro obligatoriska.

Giriga har alltid oafsett yrke eller personliga egenskaper i öfrigt, ansetts stå i förbindelse med onda makter. ja rent af "Eörsvurit sig åt den onde." Detta många gånger med orätt. Men det är nog så att folk som genom arbete och ytterlig sparsamhet skapat sig en förmögenhet ha setts med oblida ögon af de sämre lottade och därför fått detta fula drag skrifvet på sitt konto. Som ~~exempel~~ exempel på nyssnämnda må följande anföras från byn Hagby i Norra Möckleby socken. En bonde därstädes, hvilken lefver än i dag, hade en höst såsom vanligt var för ett tjugotal år sedan, tröskat med "Oxverk." På ett sådant tröskverk kunde man i bästa fall afverka 20 tunnor råg om dagen om allt gick bra. Därefter skulle säden risslas och kastas hvilket kräflde två man. den ene skulle då "Ösa i" och den andra rissla. Idetta fallet fick bonden icke sin dräng att hjälpa till med risslingen på kvällen. Han mente att när dagen var slut borde han vara fri. Bonden blef häröfver förargad, hvarför han ensam gick ut på logen och arbetade. När klockan var fyra på morgonen kom han in och väckte sin tjänare. Vår man hade då ensam risslat hela dagströsaningen för natten, ett kraftprof, men inte alls omöjligt. När detta blef omtalat var det afgjort att "Den elake öst i åt honom."

Om cirkusartister och andra kringresande trollkonstnärer säger man att de kan vända syn. Til exempel mannen som stod i ett herrsällskap och språkade då några flickor kommo gående. Dessa vände han syn på så att de tyckte sig vada i djupt vatten hvarför de lyfte kjolarna högt under armarna, till herrarnas stora förnöjelse. Eller och skulle en sådan man visa att han kunde krypa genom en stock. Åskådarna sågo när han kröp in i stockens ens ända och hörde hur träet knastrade efter så fort han kröp fram. Men en person som kom tillstädes under tiden konstnären höll på, såg att han kröp utanpå stocken. Den sistkomne hade nämligen ej fått sin syn vänd.

Fingummor och tattare fick man aldrig nexa det de begärde vare sig mat eller pengar, de kunde i annat fall sätta sjuka domar och olyckor af alla slag på både folk och djur, men de hade också förmåga att bota sjuka och tillrättaskaffa tjuvars oberoende af afståndet.

Motigtfolk särskildt käringar har det alltid funnits i folks begrepp om otur när man möter en motig käring skall man spotta efter henne. 'Tvy dig.' Jag tror inte att en motig har fått sig några särskilda egenskaper tillagda, eller är född sådan, utan motig kan hvarje kritisk person vara som en stör ens tankesång under arbete eller på annat sätt irriterar så att arbetet misslyckas.

Ondt öga eller, som man säger Missundsamma människor, äro sådana som t.ex. komma in i en ladugård under pågående mjölkning och händelsevis får se hur mycke mjölk man får efter en eller flera kor. Om den personen då utbrister 'Det var förskräckligt hvad edra kor mjölka mycke' så kan man vara säker om att mjölken blir mindre efter detta.

Eller om en sådan person särskildt berömmar ett visst djur så är det bäst att sälja detsamma med det första, ty man får ingen glädje mera af det, om det icke rentaf dör.

Jag har hört att man kan bota med sitt eget det vill säga med sin egen kropps afsondringar. Men jag vet ej hur det tillämpats. Däraf torde ordspråken eller ordstäfen komma Spott på så läks de eller Skit ihålet och klem igen. Om man blir bränd af nässlor eller kommer i beröring med myror hjälper det att tvätta det brända stället med urin.

~~Lyte kan bota~~

Lyte kan botas med hår taget från alla kropps delar, om det förbrännes tillsammans med skafda spånor af alla naglar på den person som förmenas varit orsak till lytet. Denna aska skall af den sjuke intagas utan att han vet om det i annat fall gör det ingen nytta. Om man lätt vill få en person drucken

skafvar man med en knif litet af en nagel i hans glas, han blir då dödfull af ett par dagar. Samma är förhållandet om man blandar i häststoft.

Om man betar en värkande tand med tand-

en af en död gör värken bort. Örvax användes att smeta isjälfsprickor på händerna. Skall vara läkande.

Urin tvättade man händerna i för att få dem mjuka när band råk.

Tuggtobak rokt i urin fördrifver lus och onyra hos hästar och nötkreatur om de tvättas med afkoket.

På många ställen har man en skjuten skata uppspikad istället på en stolpe eller vägg. Detta gör att lästarna trivas.

Äf Korpar fins det två slag, 'Kyrk-Korp' och vanlig Korp. När Kyrk-Korpen sträcker bänder det liz. Han kretsar då öfver den gård hvori dödsfallet är att vänta. Han har också ett annat läte än den vanliga Korpen men hvori skillnaden består vet jag inte.

Göken. När man första gången på våren hör Göken gala skall man ge akt på i hvilket väderstreck han hörs enär man däraf delvis får upplysning om framtiden. Man säger Väst gök är bläst gök/ Norr gök är sorg gök/ Öst gök är tröst gök och Sör gök är dö gök.

Ödlor kallas 'Fyrfotingar' och anses giftiga

Grodor tros det ha varit människor som af en eller anledning fått sin nuvarande skepnad. Om man dödar eller ofredar en groda blir man sjuk.

Vackelboles kallas 'Gullhöna.' Om man låter en sådan sitta på handen under det man läser 'Flyg gullhöna flyg, Flyg öster Flyg väster Flyg norr Flyg sör Flyg ända till ärestans dörr' så flyger hon åt det väderstreck den blifvande maken--makan bor.

Om Sniglar har jag hört följande strof
-BB--
Snigel snigel snara, Räck ut dina långa horn. I morgon kommer jungfrun Sara, Skänker dig en skäppa korn.

Spindel kallas 'Locke' och nätet han spinner 'Locknät'. Det sägs om en man som beslutat att förkorta sitt lif, att han i brist på pep snodde ett snöre af locknät hvori han hängde sig. att det samma till en sådan lyngd förklaras så att 'Den elke' hade fått en sådan makt med denne man att han med det obetydligaste medel kunde bringa sitt offer om lifvet.

När en spindel kommer ner från taket rakt framför en person betyder det att samme får bref snart. En sådan spindel kallas breflock och är vanligen liten. Tassen är allmänt afskydd men om man drömmar om löss betyder det att man får pengar.

Om Katten säger man att åt det håll han tager tassén när han "Tvättar" sig den vinden kommer det att blåsa. Till exempel Katten tvättar upp nordväst. När katten om vintern sover på hufvudet blir det oväder. Om en katt springer tvärs öfver vägen när man går någon stans så betyder otur.

=====

FOLKMINNESARKIV

Frågor om träd och växter.

J/
 med
 kopia

Om Hasseln är mig inget annat bekant än att dess blommor afrepades och användes att utdryga mjölet under nädåret 1868. Dessa blommor kallas Haselagjell. Likaså begagnades blommorna af RUMEX ACETOCA till samma ändamål. Kallas "syrrö".

Hasseln som härstades förekommer i mycket stora bestånd och dessutom som underskog i löfskogslunderna, har blifvit använd till många olika ändamål. För att börja med nötterna så torde de behöfva någon reklam idessa rader de äro kända ändå. Drängar och pigor hade alltid bland andra köneförmåner en s.k. "Stplockardag" då de voro fria och fingo plocka på gårdens ägor.

Den hassel som skulle användas till ved och bohagstyg "Röjdes" på vintern och kördes hem. Om marken der den växt skulle odlas blef den rotbruten, de krökiga rötter man fick upp hela, användes till krokas att hänga stegar och redskap på.

Kongsholms ht

-8-

1177

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

En del återigen till klädhängare eller
käppryckor. "Risselbottnar och träsall-
bottnar" flätades af de unga skotten.
Mellansorten eller de som voro riktigt
långa och raka användes till räfsskaft
och "pibändarrafft" vid taktäckning. De
allra gröfsta skotten togos till skaft
för yxor, spader och grepar. De gre-
niga till tjugor och vagnstakar.
Man skulle nästan kunna säga att Has-
seln varit och är för det skogfatti-
ga Öland. Hvad Dadelpalmen är för in-
födingarna på söderhafsbäarna, i fråga
om mångsidig användning.

2) Af "Sötlöfsbjörk" får man de bästa
Slagrutorna om man tager grenen på
södra sidan af tridet.

Fläderna har haft ett visst anseende.
Man har tydligen föreställt sig att
under dess rot har de "Underjordiska"
haft sin bostad. Under detta träd
har man offrat penningar och värdesaker.
Ett sådant träd får man ej hugga omkull
utan att först be "Värden" om lof, i
annat fall blir våldsverkaren sjuk och
kan ej botas annat genom offer och
på ort och ställe be om förlåtelse.
I de flesta hem var det vanligt att
på sommaren samla och torka fläder-
blommor attha till hands vid förkyl-
ningar. Å Däraf bereddtes "Hyllathé" af
bären vin.

Af andra växter som användes till
medicinskt bruk följer här några----
KÖRVEL, SÖTBLOMSTER,--~~OX~~CAMMOMILLA/
VIT och GUL RENFANA, KUMMIN, MALÖRT
/ ABCINTHIUM"/ och STORGRÖBLAD, de se-
nare till att läka sir. Till samma
begagnades också torkade PIONBLOMBLAD.
Det är ganska vanligt när man på
auktioner på landet köper gamla andakts
böcker att mellan bladen finner mas-
sor af niända blomblad ligga i press.
Detta är ett bevis för att de varit
mycket använda förr i tiden.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV